

МУСИҚА МАДАНИЯТИ ДАРСЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ МЕТОДИКАСИ

Р.Абдуллаев

*Қорақалпоғистон Республикаси педагогларни
янги методикаларга ўргатиш миллий маркази,
Амалий фанлар ва мактабдан ташқари
таълим методикаси кафедраси мудири*

Аннотация: Мақолада мусиқанинг инсон ҳиссиётларини ифодавий воситаларини ҳис қилишларига имкон бериш ва шунга ўргатиб бориш муҳимлиги, мусиқа саводи фаолиятида мусиқий тафаккур, тасаввур ва мусиқий дунёқараш шаклланиб бориши ҳақида сўз юритилган.

Калит сўзлар: Мусиқий фаолият, кўшиқ, актёрлар, хонанда, таълим- тарбия

Болаларнинг вақтларини тўғри тақсимлаш, уларга керакли билимларни беришда, мактабгача таълим муассасасида педагогик вазифаларни тўғри қўйиш муҳим. Мусиқавийлик-алоҳида ва ўзига хос хусусият бўлиб, у мусиқага нисбатан эмоционал жавоб ҳиссининг пайдо бўлиши, унда ўзига хос ифода этилган мазмунни кўра олишдир. Психологлар инсоннинг бу хусусиятнинг шаклланишига илк болалик давларида - уч ёшгача бўлган даврда асос солинишини таъкидлайдилар.

Мусиқага қабул қилинадиган (тинглаш орқали) объект ёки ўқув фани сифатида ҳам қараш мумкин. Шунингдек, унга бошқа томондан, яъни кундалик, ижтимоий ҳаётимизнинг ажралмас (худди уйқу ва овқат каби) бир бўлаги сифатида ёндошиш ҳам мумкин. Мусиқа инсонга бевосита ва кучли эмоционал таъсир этувчи воситадир. Инсоннинг ҳиссий кечинмалари билан боғлиқ воқеа ва ҳодисалар аксарият ҳолларда мусиқа билан ҳамроҳ тарзда кечади.

Демак, мактабгача ёш давриданок, болаларга мусиқанинг инсон ҳиссиётларини ифодавий воситаларини ҳис қилишларига имкон бериш ва шунга ўргатиб бориш муҳимдир. Бирок ушбу вазифани ҳал этиш учун бир ҳафтада икки марта олиб бориладиган мусиқа машғулотида ўзи асло кифоя қилмайди. Шунинг учун ҳам юқоридаги мақсад ва вазифаларни амалга ошириш иши мусиқа раҳбаридан кўра кўпроқ тарбиячининг зиммасига тушади. Айнан тарбиячи, мусиқани турли шакл ва кўринишда, гуруҳнинг кундалик ҳаётига олиб киради. Гуруҳга мусиқани қандай шаклларда олиб кириш мумкин?

Бу ижрочиликнинг энг оддий, содда ва ҳар бир инсонга хос бўлган шакли. Азал-азалдан куйлаш инсоннинг ҳаёти давомида, унинг қайси ижтимоий қатламдан келиб чиқишидан қатъий назар, унга ҳамроҳ бўлиб келган.

Она алласи, эркаламалар, бирор иш ёки юмушни бажариш давомидаги меҳнат кўшиқлари, турли маросим, байрам ва сайлларга оид кўшиқлар шулар жумдасидандир. Кўшиқ инсоннинг психоэмоционал мувозанатга келтирувчи бир восита эканлигини она алласини тинглаб, тинчланувчи ва осуда уйқуга кетувчи гўдакни кузата туриб тўлиқ ишонч билан айтишимиз мумкин. Бу борада шарқ ва ғарб дунёсининг машхур алломалари бир қатор изланишлар олиб борганлар. Улар ёшларга таълим- тарбия берибгина қолмай, ўз ишларига издошларни етиштириш учун ташкил қилган асканларида, муסיқа инсоннинг рухига таъсир этувчи восита эканлигини таъкидлаганлар.

Муסיқа ёрдамида инсон руҳини гўзал, олижаноб ёки аксинча туйгуларга созлаш (худди чолғу асбоби каби) мумкин. Муסיқий маданият халқ маънавий дунёсининг ажралмас қисми бўлиб, унинг маънавий эҳтиёжини барча даврларда қондирган ва ҳар доим хамдард бўлган, беминнат хизмат қилган. Зеро, бугунги мустақиллик давримизда ҳам ўзининг маънавий бурчини муқаддас билиб, халқимизга хизмат қилмоқда. Шунинг учун ҳам муסיқа маданиятимиз бугунги куннинг улкан ижод майдонига айланди. Шу боисдан муסיқий тарбияни оила, мактабгача таълим муассасалари ҳамда бошлангич синфдан бошлаб болаларнинг мустақил муסיқий фаолиятларини ҳисобга олган ҳолда тизимли тарзда олиб бориш мақсадга мувофиқдир. Мустақил муסיқий фаолият, болаларнинг ўзларича хиргойи қилишда, ўзларича мустақил муסיқа тинглашларида, ўзларича чолғу асбобларининг бирор тури билан шуғулланишида актёрлар, хонандалар, қизиқчилар қилиқлари, овозларига таклид қилишларида кўринади. Улар ўзларича турли ўзларига ёққан кўшиқларни хиргойи қилиб куйлайдилар, ўша ашула ижросининг оҳангига, овозига ва қилиқларига ўхшатиб ҳаракат қилишга интиладилар. Ўзларича радио, телевизор ёки плеерларда турли муסיқаларни тинглайдилар. Баъзи болалар чолғу асбоблари чалишга, агар чолғу асбоблари бўлмай қолса, шу чолғу асбобини чалиб кўрсатишга интиладилар. Ўзлари ёқтирган актёр ёки қизиқчилар сўзлари тахлидан ҳаракатлар бажаради ва ҳақозо. Шундай ҳолатлар мустақил муסיқий фаолият кўринишлари ҳисобланади.

Мустақил муסיқий фаолиятнинг болалар қизиқишларидан пайдо бўлишига эътиборни қаратишимиз лозим. Демак болалар муסיқий фаолиятнинг у ёки бу турига қизиқар эканларки, шу кўрган ва эшитган муסיқий жараёнини хотираларида сақлаб қолаётдилар. Биз педагоглар болалар мустақил муסיқий фаолиятини қандай баҳоламоғимиз лозим.

Албатта мустақил муסיқий фаолиятга ижобий баҳо бермок лозим. Зеро бу фаолият болаларни имкон қадар мустақил бўлишга ўргатади. Тасаввур қилинг бирор ишни ўзи фикрлаб, бажара олмайдиган, қачон тепасида туриб буйруқ бериб турсангиз бирор иш қилади акс ҳолда ўзича бир иш қилолмайдиган шахсларнинг вояга етишганидан на ота-она ва на жамият манфаатдор. Жамиятга ўзларича

ташаббус кўрсатувчи янгиликлар яратувчи ифтихорлар, кашфиётлар килувчи соғлом, ҳаракатчан фуқаролар керак. Шундай экан мустақил муסיқий фаолият педагогдан кузатувчанликни, сезгирликни талаб қилади. Зеро педагоглар мустақил муסיқий фаолиятини ижобий баҳолаши бундай фаолият кўрсатаётган болаларга тўғри муносабатда бўлишиб уларни турли йуллар билан рағбатлантириб бошқаларга намуна қилиб кўрсатиши боланинг бундай фаолият тури билан шуғулланишдан манфаатдор эканликларини англатиши келажакда улардан буюк ижодкорлар ва санъатнинг кўзга курунган намоёндалари чиқиши мумкинлигига ишонтира олиши лозимдир. Дарҳақиқат, бола қанчалар муסיқий тушунчани мустақил фикрлаб, амалда бажаришга ҳаракат қилса, муסיқий қобилиятининг ривожланиши ҳам шунчалар муваффақиятли бўлади.

Бола ва унинг қобилиятларининг ўсиши катта киши томонидан уюштириладиган фаолиятда: Қўшиқ, ритмика, муסיқа тинглаш ва муסיқа асбобларини чалишда содир булади. Болалар ўзларининг муסיқа эшитиш тажрибалари асосида ўз тасаввурларини қўшиқ, ўйин, рақс ижодида намоён қилишга ва муסיқа саводининг оддий элементларини эгаллашга қодирдир. Шу билан бирга фаолиятининг ҳар бир тури умуман муסיқа қобилиятларининг ўсишига, махсус қобилиятларнинг шаклланишига, масалан: ашула айтиш, ашулачилик овози ва куй қобилиятининг таркиб топишига ёрдам беради.

Буларнинг барчаси турли ташкилий шаклларда: машғулотларда, ўқишдан ташқари ишларда (болалар боғчаси турмушида муסיқа) ва мустақил фаолиятларида бўлиб ўтади.

Муסיқий маданият

1. Қўшиқ куйлаш фаолиятида муסיқий дунёқараш, муסיқий дид шаклланади. Бу фаолият турида болалар муסיқий билимларга асосланган ҳолда қўшиқ куйлайдилар. Бунинг учун улар муסיқий асарга таалуқли бўлган маълумотларни ўзлаштирадидлар. Шу жараёнда уларда муסיқий дунёқараш ва муסיқий дид шаклланади.

Муסיқа саводи фаолиятида муסיқий тафаккур, тасаввур ва муסיқий дунёқараш шаклланади. Бу фаолият турида болалар муסיқанинг яратилиш тарихи, муסיқанинг ифода воситалари - ритм, метр, регистр, ўлчов, лад, темп, нота йули ва ёзуви, товушлар узунлиги ва баландлиги, муסיқа ижодкорлари, ижрочилари ҳақида билимга эга бўлиш билан бирга, уларнинг муסיқий тафаккурлари шакллана боради. Бу ўз навбатида болаларни муסיқа оламига олиб киради ва муסיқий дунёқарашлирини шакллантиради.

2. Муסיқа тинглаш фаолиятида муסיқий идрок, муסיқий дунёқараш шаклланади. Бу фаолиятда болалар муסיқа тинглаб, уни бевосита идрок эта бошлайдилар. Бу эса уларнинг муסיқий тафаккурларини шакллантиради, шунингдек, уларда муסיқий дунёқараш ҳам шаклланиб боради. Тингланган

музикий асар ҳақида мулоҳаза юрита бошлайдилар.

3. Музиқа остида ритмик ҳаракат бажариш фаолиятида музикий дунёқараш, музикий дид, музикий тафаккур, музикий идрок, музикий ритм ҳисси ва музикий хотира шаклланади. Бу фаолият турида болаларда деярли барча музикий психологик хусусиятлар шаклланади. Чунки бу фаолиятда улар ўзлари бевосита музикий асарга жўр буладилар. Аввал улар музикий асарни тинглаб кўрадилар (музикий идрок), бу эса музиканинг ритмик кўринишини эслаб қолишни (музикий хотира), кайси асбобда жур бўлса яхшироқ жаранглашини (музикий дид) танлашни такозо этади. Тарбияланувчи бу фаолиятда мустақил фикрлашни (музикий тафаккур), натижада унинг музикий дунёқараши шаклланиб боради.

4. Болалар чолғу асбобларида жўр бўлиш фаолиятида музикий дунёқараш, музикий дид, музикий тафаккур, музикий идрок, музикий ритм ҳисси ва музикий хотира шаклланади. Айни вақтда шуни айтиш жоизки, музиканинг қандай фаолият тури булмасин, у шахсининг барча психологик жиҳатлари шаклланишига ёрдам беради. Жумладан, музикий ҳис - туйғулар, музикий дунёқараш, музикий идрок, музикий тафаккур, музикий тасаввур ва музикий қобилиятни шакллантиради.

Музикий фаолият турлари. Тинглаш, куйлаш, музикий ритмик ҳаракатларни бажариш, чолғу асбоблар билан таништириш ва уларга жўр бўлиш, музикий дидактик ўйинлардан фойдаланиш. Машғулотнинг таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадлари ва уларнинг давлат таълим стандартлари ва компетенциялар билан боғлиқлигини кўриш мумкин.

Адабиётлар

1. Ишмухамедов Р.Ж., М.Юлдашев Таълим ва тарбияда инновацион педагогик технологиялар.- Т.: “Ниҳол” нашриёти, 2013, 2016.-279б.
2. Норенков И.П., Зимин А.М. Инновационные технологии в образовании: Учебное пособие.-.М.: Изд. МГТУ им. Н.Баумана,2002.-336с.
3. Сергеев И.С. Основы педагогической деятельности: Учебное пособие.